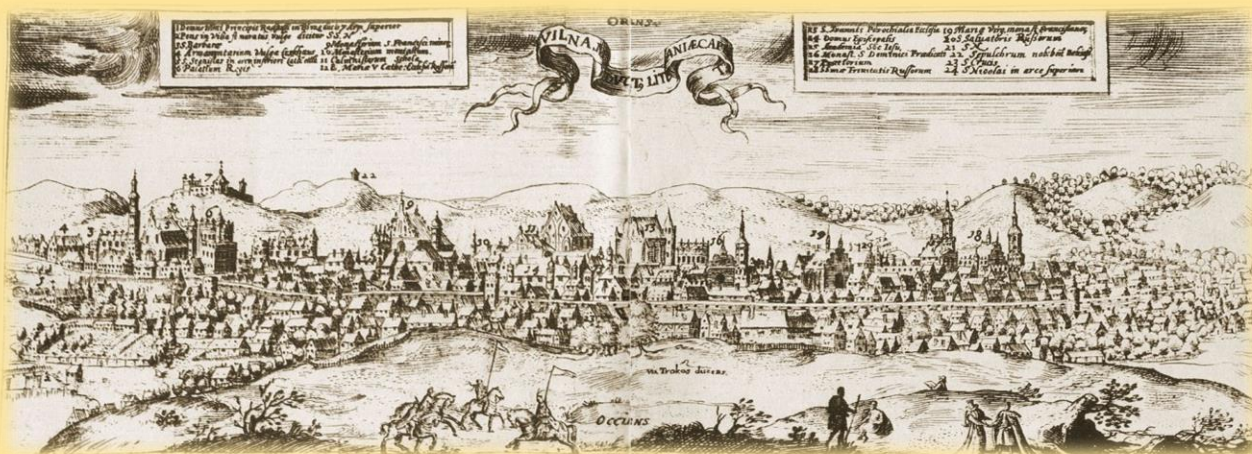

VILNIAUS APYGARDOS ADMINISTRACINIO TEISMO PASTATO

ŽYGIMANTŲ G. 2 ISTORIJA

Istorinių duomenų apie sklypą Žygimantų g. 2, kuriame šiuo metu stovi Vilniaus apygardos administracinio teismo pastatas, žinoma mažai. Vilniaus formavimosi laikotarpiu čia, netoli Vilnelės žiočių, greičiausiai driekėsi užpelkėjusios žemumos. Teritorija aplink Šv. Jurgio bažnyčią iki pat Totorių ir Vilniaus vartų bei Vilniaus gatvės jau XVI a. pirmoje pusėje buvo vadinama Puškarnia (Puszkarnia), nes čia, matyt, nuo seno buvo liejamos patrankos ir gyveno kalviai, liejikai bei kiti su karo technika susiję meistrai. 1547 m. Žygimantas Augustas patrankų liejyklą rekonstravo ir išplėtė. Ji buvo į pietryčius nuo Šv. Jurgio bažnyčios, tačiau dar ir šiandien dėl archeologinių ir istorinių tyrimų trūkumo jos tikroji buvimo vieta nenustatyta. Šią vietą, esančią prie Vilniaus Žemutinės pilies, mini Vilniaus miesto istorikai, LDK ginklų istorijos tyrinėtojai, architektūros istorikai bei atskirus pastatus tyrę specialistai.

Kaip atrodė Vilniaus miesto panorama tuometiniame Puškarnios priemiestyje, iliustruoja 1600 m. T. Makovskio ofortas.

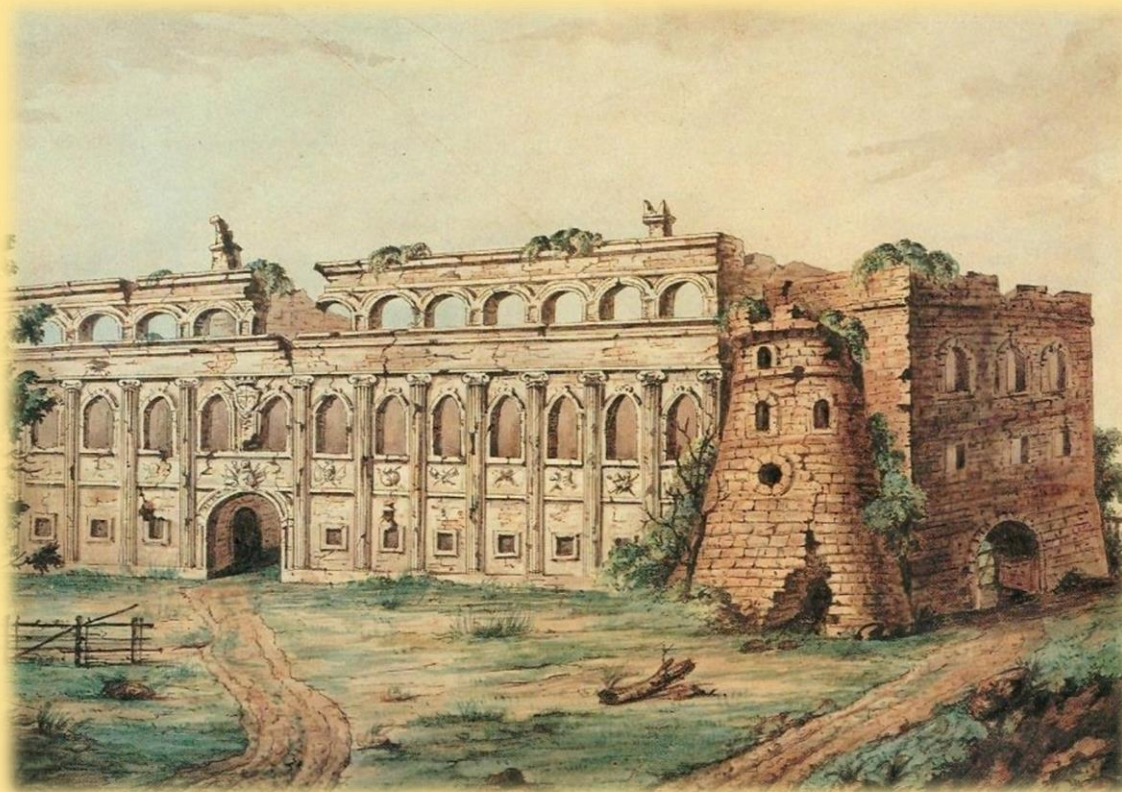
T. Makovskio ofortas. Vilniaus miesto panorama. 1600 m.

Duomenų apie atskirų sklypų Puškarnioje jurisdikcinę priklausomybę XV ir XVI a. yra labai mažai. Sprendžiant iš Žygimanto Augusto 1544–1548 m. dvaro sąskaitų, kuriose atsispindi Lietuvos didžiojo kunigaikščio statybinė veikla ir jo dvaro ūkinių statinių plėtimas į šiaurės vakarus nuo Žemutinės pilies ir katedros Tilto gatvės kryptimi, galima manyti, kad teritorijoje tarp Vilniaus, Totorių vartų ir Vilniaus

gatvės bei Neries upės nuo seno kūrėsi valdovo prielankumo nusipelnę asmenys – kilmingieji ir amatininkai. Pabūklų liejyklos Vilniuje aukšto amžius buvo būtent valdant Žygimantui Augustui. Pastaciūs miesto sieną, ši vieta atsidūrė už miesto ribų.

Puškarnios priemiestyje išsiskiria kėletas didelių objektų: gotikiniai Radvilų rūmai su sodais, Šv. Jurgio bažnyčia ir Karmelitų vienuolynas. Žinoma ir tai, kad XVI–XVIII a. šioje vietoje, laikytoje priemiesčiu, būta tvenkinių. Archeologinių tyrinėjimų išvadose teigiama, kad XVI–XVIII a. pastato Žygimantų g. 2 kieme ir po šiuo pastatu yra buvę vienas ar keli tvenkiniai, kurie XVIII a. pabaigoje neprižiūrėti užažo. Tvenkiniai ir prie Neries stovintys nedideli mediniai namukai matosi ir 1808 m. K. Grunerto Vilniaus miesto plane.

XVI–XVIII a. ikonografiniuose šaltiniuose bei miesto planuose kairioji Neries krantinė priešais dabartinę Žygimantų gatvę vaizduojama be pastatų: čia plytėjo sodai, pievos ir dirbamos žemės plotai. Dabartinės gatvės Neries pakrantėje projektavimas pradėtas 1834 m., įkūrus Rusijos imperijos tvirtovę ir pertvarkius upės krantinę. Naujoji gatvė sujungė Žaliąjį tiltą su Antakalniu. Dauguma seniausių dabartinės Žygimantų gatvės išlikusių namų pastatyti XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje.

M. Januševičius. Radvilų rūmų griuvėsiai Vilniuje. Drobė, aliejus.

Iki XVIII a. pabaigos sklypas Žygimantų g. 2 buvo Radvilų – galingiausios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų šeimos – jurisdikcijoje. Radvilos Vilniuje turėjo apie 9 puošnias rezidencijas. Trečioji jų ir buvo Žygimantų g. 2, tarp Puškarnios priemiesčio ir Neries upės, kiek į vakarus nuo Žemutinės pilies.

Tai buvo dideli, puošnūs, italų manierizmo stiliaus trijų aukštų rūmai su cilindrinio bokštu kampe. Iš rytų pusės juos supo didžiulis itališko tipo sodas, pakraščiuose apsodintas liepomis ir eglėmis, o viduryje – obelių ir vyšnių alėjos. Centre puikavosi spalvingais gėlynais apsupti keturi tvenkiniai. Radvilų sodą nuo Vilnelės vagos teskyrė senoji Vilnelės vaga, per kurią Žygimantas Augustas buvo pastatęs dengtą tiltelį. Juo jis naudojosi 1542–1547 m. vakarais lankydamas Barbora Radvilaitę jos rūmuose. Vakarinėje Radvilų rūmų dalyje buvo platus ūkinis kiemas, apstatytas mediniais dvariškųjų namais, arklidėmis, svirniais, bravorais ir kitais ūkiniais pastatais.

Šie rūmai buvo Jurgio Radvilos (1480–1541), nuo 1508 m. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės lauko etmono, dvaras. Dvaro sklype prie Neries 1508 m. jis pastatė Marijos Snieginės bažnyčią ir Karmelitų vienuolyną. Tikriausiai jo buvo pastatyti ir puošnūs rezidenciniai rūmai, kuriuose gyveno jo vaikai: M. Radvila Rudasis (1515–1584), kuris nuo 1561 m. buvo Trakų vaivada, nuo 1561 m. – LDK didysis etmonas, o nuo 1565 m. – LDK kancleris; ir Barbora Radvilaitė (1520–1551), kuri ištaiginguose rūmų soduose susitikinėjo su didžiuoju kunigaikščiu Žygimantu Augustu. Šie rūmai buvo pagrindinė Biržų ir Dubingių Radvilų rezidencija iki paskutinės jų paveldėtojos Liudvikos Karolinos Radvilaitės (1667–1695) mirties. Čia taip pat buvo pašarvotas ir Vilniaus kaštelionas Jonušas Radvila (1579–1620), Boguslavo Radvilos tėvas. B. Radvilos laikais (1620–1669) rūmuose sukaupta gausi vertingų dailės kūrinių kolekcija.

Per 1655–1661 metų karą su Maskva rūmai buvo apgriauti, o XVIII a. jie buvo galutinai apleisti. 1828 m. Radvilų ekonomijos prokuratorija Radvilų rūmų griuvėsius už 500 rublių pardavė kaip statybinių medžiagą, iš kurios 1829 m. Kosobudskis pasistatė mūro namus Aštriojo galo priemiestyje.

T. Bičkauskas. Radvilų rūmų Puškarnioje griuvėsiai. Litografija. 1828 m.

Butvilovskis. Barbaros Radvilaitės rūmų Vilniuje liekanos. Litografija. 1850 m.

Sklype Radvilų g. 5 ir aplinkinėse teritorijose po žeme yra išlikusių Radvilų dvaro prie Neries liekanų. Jos nėra pakankamai tiksliai lokalizuotos, nuosekliau ištyrinėtos. Yra išlikę šios Radvilų valdos piešinių (1600 m. T. Makovskio Vilniaus panorama, XIX a. rūmų liekanų piešiniai), planų (pažymėti XVIII–XIX a. Vilniaus planuose bei istorikų K. Makovskos ir R. Lebedytės viename Varšuvos archyvų surastas XVII a. II pusės Radvilų valdos planas), kurie padeda įsivaizduoti, kaip atrodė rezidencija, kaip ji keitėsi bėgant amžiams, kokia buvo struktūra. Dalis senųjų planų dar nėra publikuota. Tikslius sklype Radvilų g. 5 buvusios Radvilų rezidencijos ar atskirų jos objektų vietų nustatymo darbus apsunkina tai, kad šiuo metu sklypas gana tankiai užstatytas, jame nutiesta daug požeminių inžinerinių tinklų, didelė sklypo paviršiaus dalis išasfaltuota, beveik visi XX–XXI a. pradžioje sklypo teritorijoje vykę žemės kasimo darbai (gana didelių apimčių) buvo atliekami archeologams nedalyvaujant, taigi buvo prarasta daugybė duomenų apie šios Vilniaus dalies viduramžių ir naujųjų laikų istoriją.

XIX a. pradžioje Žygimantų gatvė vadinta Kiaulių gatve (lenkiškai ulica Swinna). Apie 1890-uosius, pirklių ir pasiturinčių miestiečių skaičiui mieste pasiekus kritinę ribą, įvyko urbanistinis sprogdimas. Pradėjus daugiaaukščių namų statybą, dabartinėje Žygimantų gatvėje visi pastatai buvo nugriauti. 1890–1897 m. Vilniuje iškilo net 400 naujų mūrinių namų, susiformavo Naujamiesčio rajonas, suprojektuotas pagal Prancūzijoje gimusias planimetrinės urbanistikos tradicijas. Visus privačių statybų reikalus tvarkė 1876 m. įsteigtas Vilniaus miesto valdybos statybos skyrius ir Vilniaus miesto architektai A. Bykovskis, C. Maculewiczius (C. Maculewicz), K. Korojedovas, V. Michnevičius, B. Stankevičius.

Būtent pagal Aleksandro Bykovskio (g. 1844), kuris iki 1879 m. ėjo vyriausiojo Vilniaus architektų pareigas, projektą sklypo Žygimantų g. 2 naujosios savininkės Ana Zajaček ir Jekaterina Tiškevič 1892 m. pastatė pastatą, kuris ir išliko iki šių dienų. Pastato paskirtis buvo gyvenamasis namas su ūkiniais kiemo korpusais, kuriuose buvo arklidės, malkų sandėliai. Šioje teritorijoje 1939–2013 m. veikė Vilniaus Raudonojo Kryžiaus ligoninė.

Teismo pastato Žygimantų g. 2 rekonstrukcija 2003 m.

Teismo pastatas 2005 m.

Vienas iš ligoninei priklausančių pastatų, daugelį metų nenaudotas, kiauru stogu, užverstas XX a. šiukšlėmis, 2003–2004 m. buvo rekonstruotas ir pritaikytas Vilniaus apygardos administraciniam teismui, kuris čia ir veikia nuo 2004 m.

2018 m. pradėję buvusios Vilniaus Raudonojo Kryžiaus ligoninės teritorijoje kasinėjimus archeologai aptiko iki šiol netyrinėtus XVII a. pradžios Radvilų rūmų fragmentus, gausybę unikalių radinių, seniausi kurių datuojami XV a.

